

*Shared Experience
Споделен опит*

ДИАГНОСТИЧЕН ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ ПО ЧЕТЕНЕ НА ОФИЦИАЛНИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ВТОРИ ЕЗИК – УЧЕНИЦИ РОМИ, VII КЛАС

Таня Ценкова-Станчева

Основно училище „Христо Ботев“ – гр. Дунавци

Резюме. Представя се апробиран диагностичен инструментариум за измерване на компетентности по четене на официалния български език като втори език, добивани чрез целенасочено насърчаване на четенето в урока по български език – ученици роми, вход и изход, VII клас. Амбицията е да се подпомогне процесът за придобиване на качествено образование от всеки български ученик, без значение от неговия етнос, първи език и култура.

Keywords: diagnostic toolkit; competencies; reading; Bulgarian language as a second language; seventh grade

Успехът на децата в обединена Европа стои в центъра на образователната политика на всяко хуманно и прогресивно общество и е важен фактор за просперитета на отделния човек и на обществото, като цяло. Присъединяването на България към Европейския съюз и европейското образователно пространство отправя нови предизвикателства към сферата на образованието, главно място сред които заема формирането на ключови компетентности у младата личност.

Първа, най-важна ключова компетентност е ключовата компетентност „Общуване на роден език“. Става дума за „способността да се изразяват и интерпретират схващания, мисли, чувства, факти и мнения както в устна, така и в писмена форма... и да се общува по подходящ и творчески начин във всички ситуации в обществения и културения живот, в образованието и обучението, по време на работа, вкъщи и през свободното време“⁽¹⁾. Постигнатото равнище на тази главна, несъмнено най-важна ключова компетентност гради хоризонти за формиране и развиване на други ключови компетентности – математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите, дигитални компетентности, социални и граждански компетентности, инициативност и предприемачество, културни компетентно-

сти, компетентности, свързани със самостоятелното учене и събирането на информация.

Важен компонент на ключовата компетентност „Общуване на роден език“ е четенето. От една страна, то изисква разпознаване на езикови елементи във възприеман текст. От друга страна, четенето е активен, интерактивен и продуктивен процес, при който читателят конструира значения – прилага общите си познания за света и изгражда и проверява хипотези за значението на четивото. Отделните равнища на читателска способност си влияят, като четящият не само извлича съхранявани в текста значения, а също така активно ги съконструира (Spivey, 1989: 21). Става ясно, че четенето е нещо повече от лингвистичен феномен. То е категория, свързана с комплексни множества от умения – някои са когнитивни, други са отношения, трети са манипулации. „От гледище на методиката тези комплексни групи умения се синтезират в две големи групи: (1) умения за декодиране (техника на четене); (2) умения за разбиране на прочетеното (съзнателност при четене)“ (Mandeva, 2018: 105).

Уменията за декодиране (техника на четене) се свързват с осъществяване на преход от графичната форма на думата в звукова, с разпознаване на думата като смислова единица. Този преход се нарича декодиране, тъй като се работи с две знакови системи – буквена и звукова, и се овладяват умения за преход от едната в другата. Декодирането се основава на: буквите; последователността им в думите; правилата за съотношението между звукове и букви; граматическите и семантичните особености на думите.

Уменията за разбиране (съзнателност при четене) се свързват с преработка на графически закодираната информация. Реципиентът е активен участник в цялостен, системен, интерактивен процес. Диференцират се четири вида разбиране при четене – буквално, интерпретативно, критично и творческо. Буквалното разбиране се свързва с възприемане на експлицитните идеи в четивото. Интерпретативното разбиране изисква „четене между редовете“, откриване и тълкуване на информация, която не е директно изразена в текста. Критичното разбиране предполага оценка на прочетеното – сравняване на идеите в материала с познати стандарти и достигане до изводи за правилността, адекватността, навременността на прочетеното в определен социокултурен контекст. Творческото разбиране се обвързва с пораждането на прозрения, нови идеи, оригинални конструкции.

Системното овладяване на четенето започва от първата година на ученика в училище и е непрекъснат процес на стабилизиране и обогатяване на уменията през следващите етапи и степени на училищното образование. Изискванията за резултатите от обучението по компонент български език, степен основна, са разписани в приложение 1 към чл. 6, както следва:

– начален етап – формиране на умения за четене и разбиране на текстове, функциониращи в комуникативната практика;

– прогимназиален етап – компетентност за разбиране на смисъла на познат и на непознат текст при четене с определена комуникативна задача²⁾.

В този контекст актуалност придобива проблемът за формиране и развитие на компетентности по четене на официалния български език като втори език³⁾, фокус ученици роми, VII клас – клас, който бележи завършване на основната степен на образование, което, на свой ред, е важна стъпка по пътя към успешна реализация в живота.

Разбирането, приемано често в практиката, че се чете предимно в урока по литература, не води до устойчиви и удовлетворителни образователни ефекти. Чете се не само в урока по литература, но и в урока по български език – усъвършенства се техниката на четене с цел автоматизиране, като акцентът е върху разбиране на прочетеното на различни нива (буквално, интерпретативно, критично, творческо).

Очакването е: седмокласникът да умее да „прави неща“ чрез четенето в различни ситуации от своя живот, за да израства личностно и социално в настоящия и в утрешния ден.

В такъв случай, един от важните въпроси е: какъв е адекватният диагностичен инструментариум, чрез който да се измерят компетентностите по четене на официалния български език като втори език – вход и изход, VII клас?

В търсене на отговори на поставения въпрос в статията се представя апробиран диагностичен инструментариум за измерване на компетентности по четене на официалния български език като втори език, добивани чрез целенасочено насърчаване на четенето в урока по български език – ученици роми, вход и изход, VII клас⁴⁾.

Образователен минимум: овладяване на компетентностите по четене на български език като втори език с цел извличане и подбиране на информация от художествен текст, съобразен с възрастта на седмокласниците за изпълняване на комуникативни задачи.

Диагностичен инструментариум: критерии, показатели, индикатори, тест.

Критерият съответства на съдържателните елементи в образователния минимум. Съотнесен е към категорията „формираност на компетентност по четене“. Характеристиките му се свързват с равнището на формираност на компетентности.

Критерий: формираност на компетентности по четене на художествен текст (откъс от първа глава на романа „Под игото“ от Иван Вазов – „Гост“).

Адекватно на критерия са въведени съответни показатели – 1 и 2. Показател 1 е средство за постигане на целта – показател 2.

Към всеки показател са включени индикатори, които заедно носят смисъл.

Показател 1. Техника на четене (правилност на четене)

Индикатор 1. Ученикът чете по цели думи.

Индикатор 2. Ученикът чете без промяна/разместване на звукове/букви в думите.

Индикатор 3. Ученикът чете без промяна/разместване на срички в думите.

Индикатор 4. Ученикът поставя правилно ударението в думите при четене.

Показател 2. Разбиране на прочетеното (съзнателност при четене)

Индикатор 1. Ученикът разбира прочетеното – буквално ниво.

Индикатор 2. Ученикът разбира прочетеното – интерпретативно ниво.

Индикатор 3. Ученикът разбира прочетеното – критично ниво.

Индикатор 4. Ученикът разбира прочетеното – творческо ниво.

Дидактическият тест е диагностичен, за постижения, критериален. За целите и задачите, изпълнявани от теста, се приема таксономията на когнитивните цели по шестте равнища на Б. Блум (знание, разбиране, приложение, анализ, синтез и оценка).

Общо описание

Предназначен е да измерва ниво на формираност на компетентности по четене на художествен текст (откъс от глава първа „Гост“ на романа „Под игото“ от Иван Вазов – приложение).

Съдържа *петнадесет задачи* за измерване на постиженията на учениците по показател 1 и показател 2. Те са открити, със свободен разширен отговор.

Задача 1: съответства на показател 1.

Инструкция: Прочети текста.

Описание на стимула: тестовата задача е с разширен свободен отговор, с посочената по-горе инструкция.

Описание на отговора: четене на глас.

Оценка на отговора: отговорът се оценява чрез биполарна числова скала – 1/0. Отбелязва се 1, ако няма дистрактори или има само един дистрактор предвид посочените 4 индикатора. В останалите случаи се записва 0.

Задачи от 2 до 15: съотносими с показател 2.

Установяват формираност на компетентност на четири нива на разбиране:

- задачи 2, 3, 4 и 5 – буквално разбиране;
- задачи 6, 7, 8 и 9 – интерпретативно разбиране;
- задачи 10, 11 и 12 – критично разбиране;
- задачи 13, 14 и 15 – творческо разбиране.

Инструкция: Отговори на въпросите.

Описание на стимула: тестовите задачи са с разширен свободен отговор, с посочената по-горе инструкция.

Описание на отговора: свободен устен отговор.

Оценка на отговорите: отговорите се оценяват чрез биполярна числова скала – 1/0. Отбелязва се 1, ако няма дистрактори или има до два дистрактора предвид посочените 4 индикатора. В останалите случаи се записва 0.

Провеждане на диагностичното изследване

Върху теста се работи обособено. Провежда се индивидуално с всеки ученик.

Определеното време за решаване на теста е 15 минути.

Прилага се методът на експертните оценки – ползва се група експерти: двама учители по български език и литература от ОУ „Христо Ботев“ – гр. Дунавци, общ. Видин, предварително запознати с методиката на диагностичното изследване. Резултатите от съгласуваните мнения на двамата проверяващи се записват в индивидуална карта на всеки ученик. При разлика в оценките (1/0) по определена тестова задача се ползва становището на трети експерт (арбитър).

Следва систематизиране на данните в общ протокол, количествена и качествена обработка. Резултатите се представят чрез таблици и графики. Достига се до обосновани изводи.

Приложение

„Тая прохладна майска вечер чорбаджи Марко, гологлав, по халат, вечеряше с челядта си на двора. Господарската трапеза беше сложена,... под лозата, между бистрия и студен чучур на барата, който като лястовичка пееше, деня и ноща, и между високите бухлати чемшири, що се тъмнееха край зида, зиме и лете все зелени. Фенерът светеше, окачен на клончето на едно люлеково дръвче, което приятелски надвисваше миризливите си люлеки над главите на челядта.

А тя беше многобройна.

До бай Марка, до старата му майка и до стопанката му седяха около трапезата рояк деца – големи и малки, които, въоръжени с ножове и вилици, опустошаваха мигновено хлябове и блюда...

Бащата хвърляше от час на час добродушни погледи на тия запъхтели работници с остри зъби и несъкрушими воденици, усмихваше се и казваше весело:

– Яжте, татовата, да порастете! Пено, налей паницата пак!

Слугинята отиваше при чучурчето, дето изстиваше руйното вино...

И паницата изреждаше всичкия народ... Тогава Марко се обърна към жена си, която се понавъси неодобрително, и каза строго:

– Нека да пият при мене – да не са жадни за вино. Аз не ги ща да станат пияници, като пораснат.

...Когато се дигна трапезата, Марко стана. Той беше човек около петдесетгодишен, с висок исполински ръст, леко приведен, но строен още. Лицето му,

червендалесто, но опалено и позагрубяло от слънце и ветрове, поради честите му пътувания по кърища и по панаири, имаше сериозно и студено изражение, даже и когато се усмихваше. Големите му надвиснали над сините му очи вежди усилваха тоя строг тон на физиономията му. Но някакво добродушие, честност и искреност се разливаха по нея и я правеха симпатична и непобедимо извикваше уважение...

Тая вечер Марко беше в добро настроение на духа. Той с любопитство следеше боричкането на ситите, с розови бузички деца, които цепеха въздуха със звънливите си смехове. ... те приличаха на рояк птичета, що играят из клоните...

Сега най-малкото човече, което спеше на ръцете на баба Иваница, разбудено от шума, изплака.

– Спи, бабината, спи, че турците ще дойдат да те грабнат – казваше му баба Иваница, като го люшкаташе на коленете си.

Марко се навъси.

– Мале – каза той, – стига си плашила с тия турци децата! Ще им оживей страхът на сърцето..."

„Под игото“, Иван Вазов – откъс от първа глава „Гост“

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. МОМН. Дирекция „Политика в общото образование“. Ключови компетентности. Европейска референтна рамка. Комуникационна стратегия за присъединяване на България към Европейския съюз. София, 2007.
2. Наредба № 5 от 30.11.2015 г.
3. Официален език в Р България е българският език. Когато той не е езикът на първичната група, в която се социализира ученикът, става дума за обучение по български език като втори език.
4. Инструментариумът е апробиран в условията на експериментално изследване на тема „Подобряване на компетентностите по четене в условията на урока по български език – мултикултурна образователна среда (VII клас)“ – ДЕПОК, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, научен ръководител проф. д.н. М. Мандева.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

Mandeva, M. (2018). *Savremenni problemi na obuchenieto po balgarski ezik i literatura*. Plovdiv: Astarta [Мандева, М. (2018). *Съвременни проблеми на обучението по български език и литература*. Пловдив: Астартата].

Spivey, Ch. (1989). *Construing Constructivism: Reading Research in the United States*. National Center for the Study of Writing and Literacy Occasional Paper.

**DIAGNOSTIC TOOLKIT FOR MEASURING
THE READING COMPETENCIES
FOR THE OFFICIAL BULGARIAN LANGUAGE
AS A SECOND LANGUAGE –
ROMA STUDENTS, SEVENTH GRADE**

Abstract. The article presents tested diagnostic toolkit for measuring the reading competencies of the official Bulgarian language as a second language, acquainted through deliberate fostering of reading during the Bulgarian language classes – Roma students, at the beginning and at the end of the 7th grade. The ambition of the author is to support the process for raising the quality of education for every Bulgarian student, no matter of ethnical background, first language or culture.

✉ **Ms. Tanya Tzenkova-Stancheva**

Hristo Botev Primary school

Dunavtsi, Bulgaria

E-mail: t.stancheva@abv.bg